

ÁP DỤNG CÁC BIỆN PHÁP DỊCH THUẬT CỦA PETER NEWMARK VÀO VIỆC ĐỐI CHIẾU TIÊU ĐỀ CÁC CA KHÚC NHẠC NHẹ TIẾNG ANH VỚI TIÊU ĐỀ CỦA CHÚNG TRONG BẢN DỊCH TIẾNG VIỆT

Đoàn Thuý Quỳnh*

Khoa tiếng Anh, trường Đại học Ngoại ngữ, Đại học Quốc gia Hà Nội

Nhận bài ngày 17 tháng 4 năm 2020

Chỉnh sửa ngày 6 tháng 8 năm 2020; Chấp nhận ngày 27 tháng 9 năm 2020

Tóm tắt: Bài viết của chúng tôi áp dụng các phương pháp dịch thuật của Newmark (1988) để phân tích đối chiếu các tiêu đề của các ca khúc nhạc nhẹ tiếng Anh với tiêu đề của chúng trong bản dịch tiếng Việt. Trên cơ sở lý thuyết phương pháp dịch thuật của Newmark (1988), chúng tôi chọn 65 tiêu đề của các ca khúc tiếng Anh để đối chiếu với 65 tiêu đề bản dịch tiếng Việt của chúng để tìm ra số lượng tiêu đề giữ lại thông tin so với bản gốc, số lượng tiêu đề không giữ lại thông tin, và các tiêu đề được giữ lại thông tin thì giữ lại bằng các phương pháp dịch thuật nào, đem lại hiệu quả dịch thuật như thế nào. Việc phân tích đối chiếu 65 tiêu đề bản gốc với 65 tiêu đề bản dịch cho thấy trong 65 tiêu đề bản dịch được đối chiếu có 51 tiêu đề giữ lại thông tin so với bản gốc, 10 tiêu đề không giữ lại thông tin so với bản gốc, 4 tiêu đề không dịch. Những tiêu đề giữ lại thông tin chiếm số lượng rất lớn (78,46%) chứng tỏ dịch giả ca khúc có chú ý tới việc dịch tiêu đề. Trong 54 tiêu đề giữ lại thông tin có 4 tiêu đề được dịch bằng phương pháp dịch nguyên văn, 14 tiêu đề được dịch bằng phương pháp dịch ngữ nghĩa, 11 tiêu đề được dịch bằng phương pháp dịch thông báo, 19 tiêu đề được dịch bằng phương pháp dịch tự do và 3 tiêu đề được dịch bằng phương pháp phỏng dịch. Có thể kết luận rằng, dịch giả chủ yếu sử dụng phương pháp tự do để dịch các tiêu đề của ca khúc nhạc nhẹ tiếng Anh giai đoạn 1980-2000.

Từ khoá: tiêu đề, ca khúc, dịch tiêu đề, biện pháp dịch, mô hình phương pháp dịch Newmark

1. Dẫn nhập

Trong các tác phẩm nghệ thuật như ca khúc thì tiêu đề là một yếu tố quan trọng vì tiêu đề truyền tải thông tin đầu tiên mà người nghe nhạc tiếp nhận. Những ca khúc nhạc nhẹ tiếng Anh giai đoạn 1980-2000 và các bản dịch tiếng Việt được đông đảo người nghe nhạc biết đến một phần bởi tiêu đề hấp dẫn. Nghiên cứu của chúng tôi chọn các tiêu đề trong các ca khúc nhạc nhẹ tiếng Anh giai đoạn 1980-2000 và tiêu đề của các ca khúc bản dịch tiếng Việt tương ứng để làm đối tượng nghiên cứu với mục đích tìm hiểu cách dịch tiêu đề,

tìm hiểu xem tiêu đề được dịch bằng những phương pháp nào, đem lại hiệu quả dịch thuật như thế nào. Những tiêu đề được chúng tôi lựa chọn nghiên cứu là tiêu đề của những ca khúc tiếng Anh phổ biến ở giai đoạn 1980-2000 về chủ đề tình yêu của những ban nhạc như The Beatles, Elvis Presley, The Brothers Four... và tiêu đề của những bản dịch tiếng Việt tương ứng được các nhạc sĩ người Việt như Phạm Duy, Lê Hựu Hà, Duy Quang, Đỗ Bảo, Anh Bằng, Nguyễn Hoàng Đô... dịch. Giai đoạn 1980-2000 là giai đoạn mà các bài hát tiếng Anh và bản dịch tiếng Việt được phổ biến, chào đón tại Việt Nam. Đây là giai đoạn đánh dấu sự đổi mới của đất nước ở mọi khía cạnh xã hội và cũng là giai đoạn đánh dấu sự

* ĐT: 84-912548706

Email: quynh.vnu297@gmail.com

trở lại của làn sóng nhạc trữ tình (Bolero) và nhạc hải ngoại. Nghiên cứu mang lại những đóng góp về mặt lý luận (củng cố lý thuyết dịch thuật, đặc biệt là dịch các văn bản nghệ thuật) và thực tiễn (trợ giúp các dịch giả văn bản nghệ thuật như dịch ca khúc đưa ra những tiêu đề hấp dẫn người tiếp nhận bản dịch).

2. Cơ sở lý thuyết

Nghiên cứu dịch thuật trên thế giới, đặc biệt là ở Châu Âu có lịch sử lâu dài. Từ thời cổ đại người ta đã nghiên cứu dịch thuật để truyền bá trí tuệ và nghệ thuật. Ở Châu Á vào giữa thế kỷ XIX, dịch thuật Trung Quốc phát triển và có ảnh hưởng không ít đến quan niệm dịch thuật của các học giả Việt Nam. Bước sang thế kỷ XX, khi ngành ngôn ngữ học phát triển mạnh thì dịch thuật cũng phát triển để đáp ứng nhu cầu hợp tác và trao đổi thông tin. Điều này đã thúc đẩy các nhà nghiên cứu trên thế giới quan tâm tới việc xây dựng cơ sở lý luận để phục vụ cho hoạt động dịch thuật được phù hợp và chính xác. Lúc này, dịch thuật được nghiên cứu ở nhiều bình diện khác nhau trong đó có ngôn ngữ học. Các học giả tiêu biểu có ảnh hưởng đến ngành dịch thuật giai đoạn này gồm Firth, Jakobson, Catford, Nida, Wilss, Crystal, Catford, Larson, Newmark, Venuti và một số nhà khoa học khác.

Có nhiều quan điểm khác nhau về dịch thuật: có quan niệm coi dịch thuật là một hoạt động nghệ thuật, có quan niệm coi dịch thuật là một hoạt động ngôn ngữ, cũng có quan niệm coi dịch thuật là một hoạt động giao tiếp liên ngữ và liên văn hoá. Những ý kiến coi dịch thuật là một hoạt động nghệ thuật thuộc quan điểm của một số dịch giả văn học hoặc nhà nghiên cứu dịch văn học, nhấn mạnh đến tính sáng tạo, đến yếu tố thẩm mỹ trong dịch thuật. Những quan niệm coi dịch thuật như một hoạt động ngôn ngữ, xem xét dịch thuật ở khía cạnh ngôn ngữ gồm các tác giả Jakobson, Firth, Catford... Các tác giả đã đề cập tới việc

xác lập các yếu tố tương đương dịch thuật dựa trên các thao tác đối chiếu, phân tích ngôn ngữ. Nhóm tác giả đề cập tới hoạt động dịch thuật là một hoạt động giao tiếp liên ngữ và liên văn hoá gồm Larson, David Crystal, Peter Newmark... Họ cho rằng dịch thuật phải được xem xét không chỉ ở khía cạnh ngôn ngữ mà cả các nhân tố khác như văn hoá - xã hội. Vai trò của các nhân tố văn hoá - xã hội thể hiện khác nhau trong tất cả các hình thức và thể loại khác nhau của dịch thuật.

Chúng tôi đồng tình với quan điểm của các tác giả Larson, Crystal, Newmark... khi coi dịch thuật là hoạt động giao tiếp liên ngữ và liên văn hoá. Có thể nói, các yếu tố ngôn ngữ, văn hoá được thể hiện rõ nhất ở việc dịch các tác phẩm nghệ thuật như dịch bài hát và chúng tôi chọn mô hình dịch thuật của Newmark (1988) để lý giải việc dịch tiêu đề trong bài nghiên cứu này.

Newmark quan niệm rằng dịch thuật là *“thay thế một văn bản viết hay diễn ngôn bằng một văn bản viết hay diễn ngôn có cùng nội dung trong ngôn ngữ khác”* (Newmark, 1988, tr. 119). Theo ông, mọi văn bản đều có thể dịch sang một ngôn ngữ khác có cùng nội dung.

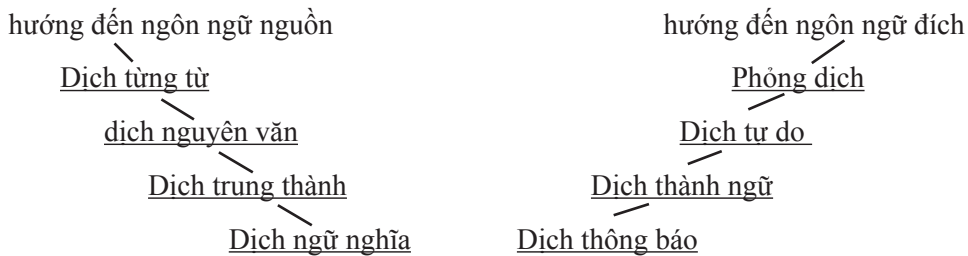
Newmark (1988) nhấn mạnh đến tri thức nền của dịch giả và vai trò của bối cảnh văn hoá xã hội trong quá trình dịch thuật, đã đưa ra mô hình dịch thuật với 8 phương pháp dịch thuật gồm dịch từng từ (word-for-word translation), dịch nguyên văn (literal translation), dịch trung thành (faithful translation), dịch ngữ nghĩa (semantic translation), dịch thông báo (communicative translation), dịch thành ngữ (idiomatic translation), dịch tự do (free translation) và phỏng dịch (adaptation) được trình bày theo sơ đồ dưới dạng hình chữ V, hướng về hai chiến lược dịch ngữ nghĩa (semantic translation) và dịch thông báo (communicative translation). Theo tác giả,

nếu coi văn bản là yếu tố trung tâm của hoạt động dịch thuật, thì trong quá trình chuyển dịch từ ngôn ngữ nguồn sang ngôn ngữ đích có hàng loạt các nhân tố ngôn ngữ và phi ngôn ngữ liên quan đến văn bản.

Hai đường hướng dịch ngữ nghĩa và dịch thông báo cũng khác nhau. Dịch ngữ nghĩa nhằm chuyển đổi phạm vi ngữ pháp ngữ nghĩa từ ngôn ngữ nguồn sang ngôn ngữ đích càng sát bản gốc càng tốt. Dịch thông báo là cách dịch nhằm tạo cho người đọc bản dịch dễ tiếp nhận nhất, tương tự như người đọc ngôn ngữ gốc. Đối tượng hướng tới của hai đường hướng dịch này cũng khác nhau. Dịch ngữ nghĩa hướng tới việc tạo ra bản dịch sát với bản gốc về nội dung ngữ pháp, ngữ nghĩa, kể cả những nét nghĩa của nền văn hoá vốn có trong bản gốc. Dịch thông báo hướng tới sự

truyền thông điệp, hướng tới tác động của nó đối với người tiếp nhận bản dịch, những nét nghĩa văn hoá trong bản dịch thông báo phải được dịch ở ngôn ngữ đích. Nếu như phương pháp dịch từng từ (word-for-word translation) hướng đến sự trung thành với ngôn ngữ nguồn (bản gốc) thì ngược lại phương pháp phỏng dịch (adaption) lại hướng đến tính tự nhiên của ngôn ngữ đích (bản dịch).

Sơ đồ về 8 phương pháp dịch dưới dạng hình chữ V và việc phân biệt các phương pháp dịch thuật và hai chiến lược chính trong dịch thuật cũng được Lê Hùng Tiến (2007) đề cập trong “*Vấn đề phương pháp trong dịch thuật Anh – Việt*” (Lê Hùng Tiến, 2007, tr.1-14). Các phương pháp dịch thuật và sơ đồ hình chữ V được trình bày cụ thể như hình sau:



Sơ đồ hình chữ V đáy phẳng (Newmark, 1988, tr. 45)

Dịch từng từ (word-for-word translation) là phương pháp dịch trực tiếp các đơn vị từ vựng từ ngôn ngữ gốc sang ngôn ngữ đích. Trật tự từ của ngôn ngữ gốc được giữ nguyên khi dịch, từ được dịch theo nghĩa trong từ điển, tách rời văn cảnh. Bản dịch mang nhiều đặc điểm của ngôn ngữ gốc và sát với ngôn ngữ gốc nhất trong số 8 phương pháp dịch.

Dịch nguyên văn (literal translation) là phương pháp dịch mà cấu trúc ngữ pháp của ngôn ngữ gốc được chuyển sang cấu trúc của ngôn ngữ đích ở dạng gần nhất. Từ vựng vẫn dịch một cách đơn lẻ, tách khỏi văn cảnh.

Dịch trung thành (faithful translation) là phương pháp dịch mà người dịch cố gắng

chuyển dịch ý nghĩa văn cảnh của bản gốc sang bản dịch một cách chính xác trong khi vẫn bị hạn chế bởi các cấu trúc ngữ pháp của ngôn ngữ đích. Về mặt hình thức, bản dịch vẫn chứa đựng những cấu trúc ngữ pháp của bản gốc. Các từ văn hoá được giữ nguyên từ bản gốc sang bản dịch.

Dịch ngữ nghĩa (semantic translation) là phương pháp dịch mà người dịch diễn đạt lại các nghĩa và nét nghĩa của bản gốc, cả nét nghĩa tạo nên giá trị thẩm mỹ (aesthetic value) của bản gốc. Bản dịch được viết hướng tới người đọc ở ngôn ngữ đích do vậy bản dịch mượt mà hơn, ít cứng nhắc vì lệ thuộc vào các quy tắc ngữ pháp của bản gốc hơn so với

phương pháp *dịch trung thành* và bản dịch chấp nhận những sáng tạo của người dịch. Bản dịch lúc này đã gần gũi với người tiếp nhận ở ngôn ngữ dịch.

Dịch thông báo (communicative translation) là phương pháp dịch ở đó người dịch chuyển dịch chính xác ý nghĩa văn cảnh của bản gốc, tạo ra bản dịch có nội dung và hình thức dễ chấp nhận và dễ hiểu cho người đọc ở ngôn ngữ dịch. Khác với phương pháp dịch ngữ nghĩa hướng đến mục tiêu chuyển dịch trung thành nghĩa biểu hiện của câu, dịch thông báo chủ yếu hướng đến mục tiêu tương đương hướng tới giá trị thông báo của câu. Các yếu tố văn hoá trong ngôn ngữ gốc được thay bằng các yếu tố văn hoá tương đương trong ngôn ngữ dịch. Dịch thông báo chủ yếu hướng đến mục tiêu về giá trị thông báo của câu để đảm bảo việc “giao tiếp” của quá trình dịch thuật. Đây là phương pháp dịch thường dùng để dịch các văn bản thuộc thể loại thông tin.

Dịch thành ngữ (idiomatic translation) là phương pháp dịch mà người dịch diễn đạt những thông tin bình thường trong ngôn ngữ gốc thành thông tin mang tính thành ngữ ở ngôn ngữ dịch. Bản dịch có chứa nhiều cách nói khẩu ngữ, có chứa thành ngữ mà bản gốc không có. Bản dịch lúc này sinh động, mượt mà, tự nhiên và gần gũi với người đọc ở ngôn ngữ dịch.

Dịch tự do (free translation) là phương pháp dịch mà dịch giả chỉ đặt mục đích chuyển tải nội dung chính của văn bản nguồn sang văn bản đích mà không quan tâm đến các chi tiết ràng buộc về hình thức và ngôn ngữ trong nội dung của nguyên bản. Đúng như tên gọi của nó (free translation - dịch tự do), người dịch không phụ thuộc vào các yếu tố hình thức của ngôn ngữ gốc mà diễn đạt thông tin một cách thoải mái. Đây là cách dịch nhằm tái tạo lại thông điệp của bản gốc với nhiều sáng tạo của ngôn ngữ dịch. Nghĩa từ vựng chỉ là các

căn cứ để phân tích ngữ nghĩa và tìm thông điệp để chuyển dịch. Ở phương pháp dịch này nội dung ngữ nghĩa không quan trọng bằng thông điệp cần chuyển tải. Sự chuyển dịch đôi khi không ở cấp độ liên ngữ mà ở cấp độ liên văn hoá. Newmark cho rằng đây là phương pháp dịch thường dùng để dịch các văn bản thuộc thể loại thông tin. Đồng quan điểm với Newmark, Lê Hùng Tiến (2007) cũng cho rằng đây là phương pháp dịch thường dùng để dịch các văn bản thuộc thể loại thông tin như hội thoại, quảng cáo...

Phỏng dịch (adaption) là phương pháp dịch tự do nhất trong các phương pháp dịch, trong đó dịch giả chỉ giữ lại chủ đề, bối cảnh và nhân vật ở văn bản gốc để tạo ra bản dịch theo cách riêng của mình. Văn hoá của ngôn ngữ gốc cũng được chuyển sang văn hoá của ngôn ngữ dịch. Nói cách khác, đây là cách viết lại bản gốc ở ngôn ngữ dịch. Theo Newmark (1988), phương pháp này chủ yếu được dùng cho việc dịch thơ, phim, bài hát và kịch. Như vậy, tên của các bài hát, phim hoặc kịch được dịch dựa trên nội dung bản dịch của bài hát, phim hay kịch chứ không phải dựa vào bản thân tiêu đề.

3. Phương pháp nghiên cứu

Để thực hiện nghiên cứu này, chúng tôi chủ yếu sử dụng phương pháp so sánh đối chiếu và mô hình dịch thuật của Newmark để làm sáng tỏ đặc điểm ngữ nghĩa của tiêu đề bản gốc và bản dịch. Cụ thể là chúng tôi sẽ phân tích, đối chiếu và làm rõ các điểm giống nhau (những tiêu đề dịch giữ lại thông tin) và khác nhau (những tiêu đề dịch không giữ lại thông tin) của các tiêu đề, để xem những tiêu đề có điểm giống nhau đã được dịch bằng những phương pháp nào, đem lại hiệu quả dịch thuật như thế nào. Bên cạnh đó phương pháp miêu tả, thủ pháp phân tích từ vựng ngữ nghĩa và một số thao tác phân tích định lượng cũng sẽ được áp dụng trong trường hợp và

mức độ thích hợp. Nghiên cứu được tiến hành theo cách tiếp cận định lượng và định tính. Kết quả phân tích định lượng được dùng làm căn cứ cho việc phân tích, nhận xét, đánh giá mang tính định tính.

Nguồn tư liệu bản gốc được lấy từ ấn bản “*Tuyển tập những ca khúc tiếng Anh bất hủ*” của Nhà xuất bản Mũi Cà Mau xuất bản năm 2004 và “*Luyện nghe tiếng Anh qua 100 ca khúc được yêu thích nhất*”, tập 1, 2, do Nhà xuất bản Đại học Quốc gia Hà Nội xuất bản

Bảng 1: Kết quả đối chiếu tiêu đề của ca khúc bản gốc với bản dịch

Tiêu đề	Số lượng	Tỉ lệ
Bản gốc	65	
Bản dịch	65	
Giữ lại thông tin của tiêu đề gốc	51	78,46%
Không giữ lại thông tin của tiêu đề gốc	10	15,39%
Không dịch	4	6,15%

Bảng 1 cho thấy trong 65 tiêu đề được đối chiếu có 54 tiêu đề được dịch giữ lại thông tin của bản gốc, 10 tiêu đề không giữ lại thông tin của bản gốc và 4 tiêu đề không dịch. Những tiêu đề dịch giữ lại thông tin của bản gốc chiếm số lượng rất lớn 78,46% (điều này chứng tỏ dịch giả có chú ý tới việc dịch tiêu đề khi dịch ca khúc), tiêu đề không giữ lại thông

năm 2015. Nguồn tư liệu bản dịch tiếng Việt được lấy từ trang web có uy tín “Nhạc ngoại lời Việt” và hopamviet.com.

4. Kết quả và thảo luận

4.1. Kết quả nghiên cứu

Chúng tôi áp dụng các biện pháp dịch thuật của Newmark để đối chiếu 65 tiêu đề của ca khúc bản gốc với 65 tiêu đề của ca khúc bản dịch về nội dung ngữ nghĩa. Kết quả như sau:

tin của bản gốc chiếm tỉ lệ thấp 15,39%, tiêu đề không dịch chiếm tỉ lệ rất thấp 6,15%.

4.1.1. Những tiêu đề giữ lại thông tin của tiêu đề gốc

Các tiêu đề giữ lại thông tin bằng các biện pháp dịch thuật được thống kê cụ thể ở bảng sau:

Bảng 2: Bảng thống kê cách dịch tiêu đề

Tiêu đề và số lượng		Các biện pháp dịch				
Tiêu đề	Số lượng	Dịch nguyên văn	Dịch ngữ nghĩa	Dịch thông báo	Dịch tự do	Phỏng dịch
Giữ lại thông tin	51	4	14	11	19	3
Tỉ lệ so với tiêu đề giữ lại thông tin	100%	7,84%	27,45%	21,57%	37,25%	5,88%
Tỉ lệ so với tiêu đề được khảo sát	78,46%	6,15%	21,54%	16,92%	29,23%	4,62%

Bảng 2 cho thấy trong 51 tiêu đề giữ lại thông tin có 4 tiêu đề được dịch bằng phương pháp dịch nguyên văn, 14 tiêu đề được dịch bằng phương pháp dịch ngữ nghĩa, 11 tiêu đề được dịch bằng phương pháp dịch thông báo, 19 tiêu đề được dịch bằng phương pháp

dịch tự do và 4 tiêu đề được dịch bằng phương pháp dịch phỏng. Có thể kết luận rằng, dịch giả chủ yếu sử dụng phương pháp tự do để dịch các tiêu đề. Điều này cho thấy dịch giả đã cố gắng tái tạo thông điệp của tiêu đề gốc tới người nghe nhạc.

+ Các tiêu đề giữ lại thông tin bằng phương pháp dịch nguyên văn

Các tiêu đề được bảo lưu bằng phương pháp dịch nguyên văn có 4 tiêu đề, chiếm 7,84% số lượng tiêu đề giữ lại thông tin và 6,15% số lượng tiêu đề khảo sát, gồm: *Love story – chuyện tình*, *Yesterday – Ngày hôm qua*, *You're my everything – Em là tất cả*, *Green field – Đồng xanh*. Các tiêu đề này được các dịch giả dịch trực tiếp sang tiêu đề của bản dịch gần như theo sự tương đương với nghĩa của chúng trong từ điển, dịch theo nghĩa chung nhất, phi ngữ cảnh (các loại nghĩa bóng, nghĩa sắc thái, hàm nghĩa văn hoá, nghĩa ngữ cảnh của từ không được tính đến). Trật tự của từ trong tiêu đề cũng được giữ nguyên. Chúng tôi sẽ phân tích kỹ biện pháp dịch tiêu đề này ở các ví dụ cụ thể sau đây:

Ví dụ 1: Green field – Đồng xanh

Green field (Đồng xanh) là tên của ca khúc của nhóm nhạc The Brothers Four, được dịch giả Lê Hựu Hà dịch thành Đồng xanh. Dịch giả đã chuyển dịch trực tiếp nghĩa của tiêu đề Green field thành Đồng xanh. Về hình thức, dịch giả đã thay đổi trật tự của từ ngữ cho phù hợp với ngữ pháp của tiếng Việt (danh từ đứng trước, tính từ đứng sau). Về ý nghĩa, dịch giả đảm bảo đúng nghĩa của từ green (xanh), field (đồng) như trong từ điển.

Ví dụ 2: You're my everything - Em là tất cả

Tiêu đề *You're my everything* được dịch thành *Em là tất cả* là phương pháp dịch nguyên văn. Về hình thức, các từ được dịch gần như theo trật tự hình tuyến trong tiêu đề gốc: *you / em; 're/ là; my everything/tất cả*. Về ý nghĩa, dịch giả bảo đảm nguyên văn nghĩa của các từ trong tiêu đề gốc *Em/ là/ tất cả*.

+ Các tiêu đề giữ lại thông tin bằng phương pháp dịch ngữ nghĩa

Các tiêu đề giữ lại thông tin bằng phương pháp dịch ngữ nghĩa gồm 14 tiêu đề, chiếm 27,45% số lượng tiêu đề giữ lại thông tin và 21,54% số lượng tiêu đề khảo sát. Ví dụ: *Beautiful Sunday - Chủ nhật tươi hồng*, *Don't cry Joni - Khóc chi Jonni ơi*, *If you go away - Người yêu nếu ra đi*, *Love me with all of your heart - Yêu em bằng cả trái tim*, *One Summer night - Chuyện một đêm hè* - *Right here waiting - Nơi đây em vẫn chờ*, *Sad movies - Chuyện phim buồn ...* Các tiêu đề này chứa đựng đầy đủ các ý nghĩa và nét nghĩa ngữ cảnh của bản gốc. Tiêu đề được dịch hướng tới người đọc ở ngôn ngữ dịch vì tiêu đề được dịch ít lệ thuộc vào các quy tắc ngữ pháp của bản gốc và tiêu đề được dịch chứa đựng những sáng tạo của người dịch. Chúng tôi sẽ phân tích cụ thể cách dịch này ở các ví dụ sau đây:

Ví dụ 3: Sad movies - Chuyện phim buồn

Sad movies (phim buồn) dịch thành *Chuyện phim buồn* là ví dụ của phương pháp dịch ngữ nghĩa vì cụm từ *Chuyện phim buồn* đã chứa đủ các nét nghĩa của cụm từ trong tiêu đề gốc "*Sad movie*" (phim buồn). Tuy nhiên, người dịch đã giúp tiêu đề được dịch trở nên mượt mà hơn bằng cách thêm từ "*chuyện*" để cho cụm từ trở nên tự nhiên hơn và gắn với ngữ cảnh cụ thể trong ca khúc.

Ví dụ 4: Beautiful Sunday - Chủ nhật tươi hồng

Một phân tích cụ thể khác của việc dịch tiêu đề ca khúc bằng phương pháp dịch ngữ nghĩa là việc dịch tiêu đề *Beautiful Sunday* thành *Chủ nhật tươi hồng*. Trong tiêu đề bản dịch (*Chủ nhật tươi hồng*), về mặt ngữ nghĩa, dịch giả giữ lại nghĩa gốc của tiêu đề bản gốc *Sunday* (Chủ nhật), *Beautiful* (đẹp trời). Về nét nghĩa tạo nên giá trị thẩm mỹ của tiêu đề gốc cũng được dịch giả chuyển tải ở tiêu đề dịch. Dịch giả đã lựa chọn cụm từ *tươi hồng* để thay cho *đẹp trời* vì *tươi hồng* là từ gọi màu

sắc tươi đẹp tạo hình ảnh, sinh động hơn lời nhận định *đẹp trời*.

+ Các tiêu đề giữ lại thông tin bằng phương pháp dịch thông báo

Các tiêu đề được dịch bằng phương pháp dịch thông báo là 11 tiêu đề, gồm: *And I love her* - Và tôi mãi yêu em, *Are you lonesome tonight* - Đêm buồn, *Can't take my eyes off you* - Không thể rời xa nhau, *Come back to Sorrento* - Trở về mái nhà xưa, *I started a joke* - Mỗi lần tôi giễu cợt... Dịch giả chuyển dịch chính xác ý nghĩa văn cảnh của tiêu đề trong bản gốc và hướng đến mục tiêu thông báo của tiêu đề trong bản dịch. Chính vì thế, tiêu đề ở bản dịch có nội dung và hình thức dễ chấp nhận và dễ hiểu cho người tiếp nhận ca khúc ở ngôn ngữ đích. Chúng tôi sẽ phân tích cụ thể cách dịch này ở ví dụ sau đây:

Ví dụ 5: *Are you lonesome tonight* - Đêm buồn

Are you lonesome tonight (đêm nay em có cô đơn không) được dịch thành *Đêm buồn* là một ví dụ của phương pháp dịch thông báo. Về mặt ý nghĩa, dịch giả đã chuyển dịch chính xác ý nghĩa văn cảnh của tiêu đề trong bản gốc. Về mặt hình thức, cách dịch *Đêm buồn* đề cao tính tự nhiên, vẻ đẹp của ngôn ngữ đích (tiếng Việt) hơn là sự trung thành với ngữ pháp của tiêu đề trong bản gốc. Cấu trúc ngữ pháp là câu trong tiêu đề bản gốc được chuyển dịch thành một danh ngữ trong tiêu đề của bản dịch, do đó tiêu đề dễ chấp nhận và dễ hiểu cho người tiếp nhận ca khúc ở ngôn ngữ đích.

+ Các tiêu đề giữ lại thông tin bằng phương pháp dịch tự do

Trong 65 bản dịch được khảo sát có 19 tiêu đề được dịch bằng phương pháp dịch tự do, chiếm số lượng nhiều nhất (37,25% số tiêu đề giữ lại thông tin và 29,23% số tiêu đề được khảo sát). Chúng gồm: *And I love you so* - Bài hát tình yêu, *Black is black* - Khi

màn đêm xuống, *Endless love* - Mãi mãi bên nhau, *From Sara with love* - Anh vẫn yêu em, *Hotel California* - Có phải chốn thiên đường, *Jamaica farewell* - Lời yêu thương, *Those were the days* - Nhớ lúc yêu nhau... Với cách dịch này, dịch giả chỉ đặt mục đích chuyển tải nội dung chính của tiêu đề trong ca khúc bản gốc sang tiêu đề trong ca khúc bản dịch mà không quan tâm đến các chi tiết (ngữ pháp, từ vựng) trong nội dung của tiêu đề bản gốc. Chúng tôi sẽ phân tích cụ thể cách dịch này ở các ví dụ sau đây:

Ví dụ 6: *Killing me softly with his song* - Nỗi đau dịu dàng

Tiêu đề ca khúc *Killing me softly with his song* (giết chết tôi một cách mềm mại bằng bài hát của anh ấy) được dịch thành *Nỗi đau dịu dàng* là minh chứng cho phương pháp dịch tự do vì dịch giả đã chuyển tải ý chính của tiêu đề trong văn bản gốc sang tiếng Việt mà không quan tâm đến các chi tiết về ngữ nghĩa từ vựng trong tiêu đề của nguyên bản: *Killing* (giết) *me* (tôi) *softly* (mềm mại) *with his song* (bằng bài hát của anh ấy). Nghĩa của các từ này chỉ là các căn cứ để phân tích ngữ nghĩa và tìm thông điệp để chuyển dịch thành *Nỗi đau dịu dàng*.

Ví dụ 7: *Black is black* - Khi màn đêm xuống

Biện pháp dịch tự do được thể hiện rõ qua tiêu đề ca khúc *Black is black* mà dịch giả dịch thành *Khi màn đêm xuống*. Dịch giả không căn cứ nghĩa từ vựng của câu *Black is black* mà quan tâm đến thông điệp của câu. Ở đây, dịch giả đã truyền thông điệp chính của câu *Black is black* (màu đen là màu đen) thành *Khi màn đêm xuống* (màn đêm). Trong nhiều nền văn hoá trong đó có văn hoá Anh và văn hoá các nước Phương đông như Việt Nam và Trung Quốc, màu đen và màn đêm tượng trưng cho những điều không tích cực.

Theo Chevalier (2016) và YU Weihua (2017), màu đen đề cập tới một tương lai không có hy vọng (black future), màu đen có liên quan đến bóng tối (darkness) và màn đêm (night). *Black is black* mang thông điệp không tích cực được dịch thành *màn đêm* – một hình ảnh không có ánh sáng là cách dịch mà dịch giả truyền tải thông điệp của tiêu đề bản gốc.

+ Các tiêu đề giữ lại thông tin bằng phương pháp dịch phỏng

Các tiêu đề được dịch bằng phương pháp dịch phỏng chiếm 5,88% số lượng các tiêu đề giữ lại thông tin và 4,62% số lượng các tiêu đề khảo sát, gồm 3 tiêu đề sau: *Speak softly love - Thú yêu thương*, *Unchained melody - Đợi anh về*, *Sealed with a kiss - Tình yêu trong đời*. Đây là những tiêu đề dịch giả dịch dựa trên bối cảnh và nhân vật của ca khúc ở văn bản gốc để đưa ra nội dung mới cho toàn bộ bản dịch, sau đó đặt tiêu đề theo bản dịch. Như vậy, tên của các ca khúc được dịch theo cách này là dựa trên nội dung của ca khúc được dịch chứ không phải dựa vào bản thân tiêu đề trong bản gốc.

Ví dụ 8: *Sealed with a kiss - Tình yêu trong đời*

Sealed with a kiss (hàn gắn bằng một nụ hôn) được dịch thành *Tình yêu trong đời* có thể coi là phương pháp dịch sao phỏng. Tiêu đề được dịch phỏng theo bối cảnh và nhân vật của ca khúc bản gốc. Trong ca khúc bản gốc, chúng ta thấy xuất hiện hai nhân vật trữ tình đang yêu được thể hiện bằng hai đại từ nhân xưng (I/you): *I* (nhân vật nam), *you* (nhân vật nữ), bối cảnh là ngày hè nắng đẹp *in the sunlight* (dưới ánh nắng mặt trời). Ở bản dịch, dịch giả đã viết lời mới dựa trên bối cảnh ngày hè nắng đẹp và hai nhân vật trữ tình (được thể hiện bằng từ xưng hô ngôi gộp *mình*). Sau đó, dịch giả tạo ra tiêu đề *Tình yêu trong đời* cho bản dịch theo cách riêng của

mình. Như vậy, Chúng ta thấy bản dịch *Tình yêu trong đời* hoàn toàn được viết lại ở ngôn ngữ dịch (tiếng Việt) dựa trên khung cảnh (ngày hè), nhân vật (cặp đôi yêu nhau), sau đó dịch giả đặt tiêu đề (tình yêu trong đời). Nói cách khác, toàn bộ bản dịch đã giữ lại thông tin tiêu đề, bối cảnh và nhân vật của bản gốc. Cách dịch này được Newmark cho là một hình thức viết lại hoặc sáng tác lại trong dịch thuật và được dùng để dịch các loại văn bản như ca khúc. Như vậy, tiêu đề *Tình yêu trong đời* dịch theo cách này là dựa trên nội dung của ca khúc được dịch chứ không phải dựa vào bản thân tiêu đề trong ca khúc bản gốc.

4.1.2. Những tiêu đề không giữ lại thông tin của tiêu đề gốc

Kết quả đối chiếu cho thấy có 10 tiêu đề không giữ lại thông tin, gồm những loại sau:

+ Tiêu đề dịch nửa tiếng Anh nửa tiếng Việt và không liên quan đến tiêu đề gốc về mặt ngữ nghĩa: Ví dụ, *A time for us* dịch thành *Tình sử Romeo & Juliet*, *Somewhere my love* dịch thành *Hồi người tình Lara*. Trong 65 tiêu đề bản gốc và 65 tiêu đề bản dịch được khảo sát có 2 tiêu đề dịch nửa Anh nửa Việt.

+ Tiêu đề dịch không đúng so với tiêu đề gốc là những tiêu đề mà dịch giả dịch sang tiếng Việt không mang bất kì một nét ngữ nghĩa gì so với tiêu đề gốc hoặc dịch sai thông tin của tiêu đề gốc. Ví dụ: *Casablanca* dịch thành *Sao không đến bên em*, *The end of the world* dịch thành *Thương nhớ trong mưa*, *Sway* dịch thành *Ai sẽ là em*, *Hold me for a while* dịch thành *Bình minh sẽ mang em đi*, *Love is blue* dịch thành *Tình xanh*, *How can I tell her* dịch thành *Nói sao em hiểu*, *Unbreak my heart* dịch thành *Đừng làm tan vỡ trái tim em*. Trong các tiêu đề được khảo sát có 8 tiêu đề không tương đương ngữ nghĩa/sai ngữ nghĩa so với bản gốc.

4.1.3. Những tiêu đề không dịch

Trong 65 tiêu đề của ca khúc bản gốc và 65 tiêu đề của ca khúc bản dịch được khảo sát có 4 tiêu đề không dịch. Những tiêu đề không dịch là những tiêu đề dịch giả giữ nguyên tên tiếng Anh để đặt tên cho bản dịch. Ví dụ, ca khúc mang tựa đề *Papa*, bản dịch cũng được đặt tên là *Papa*; ca khúc mang tựa đề *Goodbye*, bản dịch cũng được đặt tên là *Goodbye*; ca khúc mang tựa đề *Donna*, bản dịch cũng được đặt tên là *Donna*. Theo sự hiểu biết của chúng tôi, đây là những tiêu đề có chứa những từ ngữ quen thuộc với cộng đồng người sử dụng ngoại ngữ hoặc là những tên riêng của người hay địa danh.

4.2. Thảo luận về kết quả nghiên cứu

Newmark (1988) đưa ra mô hình dịch thuật gồm 8 phương pháp dịch được sắp xếp theo nguyên tắc từ nhấn mạnh ngôn ngữ nguồn tới nhấn mạnh ngôn ngữ đích, nhưng trong thực tế khảo sát việc dịch thuật các tiêu đề ca khúc, chỉ có 5 phương pháp được sử dụng đó là: Dịch nguyên văn (literal translation), dịch ngữ nghĩa (semantic translation), dịch thông báo (communicative translation), dịch tự do (free translation) và phỏng dịch (adaption). Như vậy, có những phương pháp không phù hợp với dịch các văn bản nghệ thuật nói chung (dịch từng từ), có những phương pháp khó phân biệt ranh giới (dịch nguyên văn và dịch trung thành, dịch thành ngữ và dịch tự do).

Kết quả nghiên cứu chỉ ra rằng những tiêu đề giữ lại thông tin của tiêu đề gốc chiếm số lượng rất lớn 78,46%, tiêu đề không giữ lại thông tin chiếm tỉ lệ nhỏ 15,39%, tiêu đề không dịch chiếm tỉ lệ rất nhỏ 6,15%. Kết quả 78,46% tiêu đề giữ lại thông tin cho thấy dịch giả có chú ý tới việc dịch tiêu đề khi dịch ca khúc, có chú ý tới việc chuyển tải nội dung ngữ nghĩa/thông điệp của tiêu đề gốc chứ không hoàn toàn viết lại bản dịch rồi đặt tiêu đề theo cách riêng của mình. Như vậy, phần nhiều các

tiêu đề của ca khúc được dịch bằng phương pháp dịch tự do chứ không phải phương pháp dịch sao phỏng.

Kết quả phần lớn các tiêu đề được dịch bằng phương pháp dịch tự do đã khẳng định dịch giả đã cố gắng tái tạo thông điệp của tiêu đề gốc tới người nghe nhạc. Tiêu đề được dịch bằng biện pháp dịch tự do rất hợp lý vì đối với dịch tiêu đề ca khúc, tiêu đề có mục đích truyền thông điệp của toàn bộ ca khúc, truyền tải thông tin đầu tiên mà người nghe nhạc tiếp nhận, có tác dụng gợi mở, hướng người nghe nhạc đến nội dung chính của ca khúc.

5. Kết luận

Tóm lại, bài viết của chúng tôi đã trình bày mô hình dịch thuật của Newmark (1988) – mô hình sơ đồ hình chữ V dẹt phẳng (flatted V diagram) với 8 phương pháp dịch được chia thành hai đường hướng dịch ngữ nghĩa và dịch thông báo. Chúng tôi vận dụng mô hình dịch thuật này cùng phương pháp phân tích đối chiếu và các thủ pháp đi kèm để làm sáng tỏ đặc điểm ngữ nghĩa giữa tiêu đề bản gốc của các ca khúc nhạc nhẹ tiếng Anh (giai đoạn 1980-2000) và tiêu đề của các ca khúc bản dịch tiếng Việt tương ứng. Kết quả phân tích đối chiếu cho thấy có 78,46% tiêu đề được giữ lại thông tin bằng các phương pháp dịch nguyên văn, dịch ngữ nghĩa, dịch thông báo, dịch tự do và phỏng dịch. Kết quả này đã khẳng định dịch giả ca khúc có chú ý tới việc dịch tiêu đề khi dịch ca khúc, có chú ý tới việc chuyển tải nội dung thông điệp của tiêu đề gốc. Trong số những tiêu đề giữ lại thông tin của tiêu đề gốc, tiêu đề được dịch bằng phương pháp dịch tự do chiếm số lượng nhiều nhất, điều này phản ánh tiêu đề có mục đích truyền thông điệp cho toàn bộ ca khúc. Qua đây, chúng tôi xin đề xuất dịch giả nên áp dụng phương pháp dịch tự do để dịch tiêu đề các văn bản nghệ thuật.

Tài liệu tham khảo**Tiếng Việt**

- Jean Chevalier, Alain Gheerbrant (bản dịch tiếng Việt), (2016). *Từ điển biểu tượng văn hoá thế giới*. NXB Đà Nẵng
- Nguyễn Thu Huyền chủ biên (2015). *Luyện nghe tiếng Anh qua 100 ca khúc được yêu thích nhất*, tập 1, 2. Hà Nội: Nxb. Đại học Quốc gia Hà Nội.
- Thu Hương, Trang Uyên (2004). *Tuyển tập những ca khúc tiếng Anh bất hủ*. Cà Mau: Nxb. Mũi Cà Mau.
- Lê Hùng Tiến (2007). Vấn đề phương pháp trong dịch thuật Anh – Việt. *Tạp chí Khoa học ĐHQGHN, Ngoại ngữ*, 13(1), 1-14.

Tiếng Anh

- Catford J.C. (1965). *A linguistic theory of translation*. London University Press.
- Crystal, D. (1965). *Linguistics, Language and Religion*. New York: Hawthorn Books.
- Firth, J. R. (1957). Modes of Meanings. In *Papers in Linguistics*. 1934-51. London: Oxford University Press.

- Jacobson, R. (1959). *On Translation*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Larson, L.M. (1984). *Meaning-Based: A guide to Cross Language Equivalence*. University Press of America.
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. New York: Prentice Hall.
- Venuti, L. (2001). *The Translation Studies Reader*. London: Routledge.
- Wilss, W. (1982). *The Science of Translation, Problems and Methods*. Tübingen, Narr.
- YU Weihua (2017). A Discussion of Color Metaphors from the Perspective of Cognition and Culture. *Studies in Literature and Language*, 15(1), 19-23.

Nguồn ngữ liệu

- Dương Bích (2012). *Nhạc ngoại lời Việt*. Truy cập ngày 14/6/2018 tại lyric.karaoke.com/Album/nhac_ngoai_loi_viet
- Hợp Âm Việt (2014). *Hợp âm Việt*. Truy cập ngày 17/6/2018 tại hopamviet.com

COMPARATIVE STUDY OF TITLES IN ENGLISH POP SONGS AND THOSE IN THEIR TRANSLATED VERSIONS BASED ON NEWMARK'S MODEL

Doan Thuy Quynh

*University of Languages and International Studies
Vietnam National University, Hanoi*

Abstract: In this study, we compare and contrast the titles of English pop songs with those of Vietnamese translated versions based on Newmark's model. 65 titles in the original and 65 titles in the target language were chosen to compare and contrast with the purpose of seeing how many titles are retained and how many titles are novel in terms of content. To reach its aim, the study used two main methods including comparison and description, which were based on Newmark's model. In addition, statistical and analysis methods were also applied to examining the titles. The research findings showed that in general 51 titles are retained in the target language through 5 translation methods: literal translation, semantic translation, communicative translation, free translation and adaption. 10 titles do not carry any characteristics in comparison with the original. The study also revealed that translators used mainly free translation to convert the titles from English into Vietnamese.

Keywords: title, song, title translation, translation strategy, Newmark's model